

Habsburg hatalmi törekvések Bethlen Gábor időszakában

(Elhangzott a XXVII. Magyarságtudományi Napon 2017. február 8-án)

1. kép. Barabás Miklós festménye: Bethlen Gábor. (Forrás: A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium⁸ dokumentációs könyvtárában őrzik *Bethlen* Gáborról készített egész alakos festményét.)

Bethlen Gábor (1580-1629) hadjárata idején a birodalmi tanácsosok 1619-ben arról döntöttek és határoztak a pápai nuncius jelenlétében, hogy a magyar királyságot az erdélyi fejedelemséggel kell egyesíteni, ahol a legyőzött „barbárok” számára abszolút hatalommal felruházott kormányzókat kell állítani, akik új törvényekkel fognak majd kormányozni. A határozat tartalma az, hogy a magyarok régi szabadságjogait erőszakosan meg kell semmisíteni, és a magyar állam keretei között pedig a magyar lakosság

helyébe idegeneket kell telepíteni. A magyarság kiirtását célzó határozatot azonnal felterjesztették **II. Ferdinánd** (1619-1637) császárhoz, aki azt aláírta és végrehajtásával **Wallenstein** herceget bízta meg. Az uralkodó különösen a lelkére kötötte, hogy 12 évtől felfelé mindenkit le kell gyilkolni, aki magyarul beszél, a kevés életben maradtaknak pedig tépjék ki a haját. Wallenstein a magyarok elleni genocídiumot gróf **Zrínyi Györggyel** kezdte, akit egy mérgezett retekkel ölt meg.

Bethlen Gábor az erdélyi fejedelemség címen megteremtette a „tündérkertet”, ahol az uralkodásával megszilárdította Erdély helyzetét, diplomáciai sikerei pedig hozzájárultak Erdély önállóságához és nemzetközi súlyához. Az ország gazdasága és kulturális élete egyaránt fejlődésnek indult, benne a különböző népek és vallások összhangba kerültek az uralkodó akaratával is. Ez az aranykor a benne élő népek szellemi transzilvánitása. A mai huszonegyedik században is kifejti pozitív hatását, a mai Románia, Magyarország, Németország valamint Amerika és Izrael államban is. A Bethlen-i vezetőréteg a jövő fasizmust megjelenítő Habsburg **II. Ferdinánd** genocídiumát is felszámolta. Nézzük meg az aranykort építő családokat név szerint is:

A primorok: nagyabafalvi Abaffy Miklós, medgyesfalvi és angyalosi Angyalosi

⁸ „A nagy-enyed i főiskola: Fundatora a nagy-enyedi kollégiumnak néhai b. e. Bethlen Gábor, nemes Erdélyországnak felséges, kegyes és hatalmas volt fejedelme, a ki 1627-ben Fehérváron fundálván ezen nemes kollégiumot, a melly első lakhelyről és kegyes fándat óráról ma is fehérvári Bethlenianum kollégiumnak neveztetik, élvén mind e mai napig felséges fundatorának iktári hattyú czimerével, fejedelmi törvényeivel, collatiója- és privilégiumaival, hogy pedig ezen tanulótársaság jobban fennállhasson, 1627-ben a

nagyenyedi dominiummal, az abban levő öt falukkal, más darab jószágokkal, az Enyed városa dézsmájával és taxájával collatiója által meggazdagította, mellyeket ma is bir az egy taxán kívül, mellyet a városiaknak sok kérésekre a kollégium előljárói a cseremalommal elcseréltenek későbbben.” In: Vasárnapi Ujság 5. évf. 14. sz. 1858. április 4.

János, *hatolykai és szentkatolnai Bakk* István és *Bakk* György, (gróf) *úzoni Bélydy* Kelemen, *uzapannit* és *makfalvi Dósa* András, *háporthoni Forró* Pál, *léczfalvi*⁹ *Gyárfás* Pál, *nyujtódi Jancsó* István és *Jancsó* Gáspár, (gróf) *sárhegyi Lázár* István, *Lázár* András és *Lázár* Druzsina, *csikszentdomokosi* és *csikszentmihályi Sándor*, *bogárfalvi Sebesy* Ferenc, *szacsvai, esztelneki* és *léczfalvi Szacs vay* Mihály, *homorodszeptpáli Szentpáli* alias Német János, *pávai Vajna* István.

Gyárfás (léczfalvi). * ◊ A várhegyi dombot északkeleti részén, a Feketelgyi jobboldali part magaslatán festői látványt nyújt „Léczfalva”; e községből származik a Gyárfás-család, előnevét is onnan írja.

Ezen ősrégi család 1609 október 8-án nyert címertes nemes levelet, melyben a család eredeti nemesszámát és magá a fejedelem is elismeri a jószágának birtoklását jóváhagyja. A háthori Gábor által adományozott és előbb említett nemes levelet léczfalvi Gyárfás István literári melikéjével és testvére Pál kapják; ez időtől fogva mai napig két ágban él a család s a két ág ma is mintis egymáshoz semmi közük sem volna. Ússzaküldetésüket nem ismerik; no de így is, hogy az István ág leszármazottai jobban sikerül a szerencse, befolyásuk mindenkor nagyobb volt s vagyoni- lag pedig előbb állottak mind a Pál ága.

Ezen, t. i. István leszármazói az első táblán követhetnek:

I. Tábla.
Pál sz. 1550.

István literári melikéjével 1609. szeptemberi joggy. Birtoka volt Léczfalva a Feketelgy és a makói országok között. 1685 mint primor laudat.		Pál 1609 okt. 8-án literánnal együtt nyerte a családi címet. 1621 febr. 20-án Bethlen Gábor adományozta Feszétnék, Kacsafalva és Alsóvár Házországok, mint a kilenc itóiak Török-család javait, fejedelemi kassákban. (Pápa sz. IV. tábla).	
Pál 1606-ban Léczfalván, 1680 törökországi követ. Kizár- mányozta.	Ferenccz 1680-ban laudat mint primor. Törökországi követ. (szep.-szept.-vágyai) Henter Rzsébel).	Sára. (tengyelfalvi Orbán Péter 1635.)	Tamás 1630. Léczfalván. (szegoni Jankó Ilona, szegoni János Boldogasszonyról főkirálybíró leánya).
Károly pozsonyi főpostamester.	Pál 1680-ban laudat mint primor. Törökországi követ. (szep.-szept.-vágyai) Henter Rzsébel).		István 1680 literári. léczfalvi királybíró, Léczfalván, Szécsény, Tolna, (szep.-szept. vágyai) (Pápa sz. II. tábla).
Rzsé. (kiszborosnyói Bartha András).	Ferenccz Léczfalván. (kiszborosnyói) (Fekete Éva).		
	Éva. (Ercsatevényi István).	Zsigmond Léczfalván. (kiszborosnyói) (Tompá Anna).	
József 1782. Léczfalván. (léczfalvi Bodor Juli).	Ferenccz 1782. (n.-váradi orbai királybíró).	Antal 1782. (illyefalvi Petke Ráki).	Pál 1782. (ezsófalvi Csabay Zsuzsa ?)
Elek † nőlen.	Pál Léczfalván. (tamásfalvi) Thury Józsefn).	Ferenccz Léczfalván. † 1842. (léczfalvi Gyárfás Róza).	Antal Léczfalván. (kiszborosnyói) (Tompá Kóza).
Zsuzsa. (Asbóth Albert sz. sz. érzeg ?)	János Léczfalván. 1848-ig ősbírnagy. (tamásfalvi) Thury Mária 1897-ben elhalt.	Kati. (árkosi) Benkó Sándor † 1867.)	Borbála † 1860. Ferenccz Thalmon. Károly † 1902. Antal † 1888. Károly 1897-ben el. Léczfalván.
	Gábor sz. 1807. † 1863. Léczfalván.		

2. kép. A léczfalvi Gyárfás család genealógiájának a részlete. (Forrás: Pálmay József: Háromszék vármegye nemes családjai. Abod-István, Hasonmás kiadás, Sepsiszentgyörgy: Charta Kiadó, 2000. p. 166.)

A hercegek: németújvári Batthyány Ferenc, **felsővadászi Rákóczi** György.

A grófok: székesi Bercsényi Imre, **ghymeszi és gácsi Forgách** Zsigmond, **illésházi Illyésházy** Gáspár, **nagykárolyi Károlyi** Mihály, **buzini Keglevics** Miklós, **gyerőmonostori Kemény** Péter és **Kemény** János, **gönczruszkai Kornis** Zsigmond,

osdolai Kún István, **zabolai Mikes** Zsigmond, **hidvégi Mikó** Ferenc, **péchuffalusi Péchy** Simon, **slavniczai** és **bajnai Sándor** János.

A bárók: borbereki Alvinczy Péter, **bocskói** és **kismariai Bocskay** Miklós, **köpcsényi Liszti** Ferenc, **magyarbényei Radák** István.

A nemesek: osgyáni Bakos Gábor, **veszkei Balásy** Ferenc, **dézsfalvi Belényessy** György, **noszolyi Cseffey** László, **keservi Dajka** János, **nagylucsei Dóczy** István, **gereni** és **honnai Drugeth** Bálint és **Drugeth** György, **somkeréki** és **geryeszegi Erdélyi** István, **ippi, érkeserői** és **bélmezei Fráter** István, **váradai Gargócs** István, **fiadfalvi Geréb** András, **gerendi Gerendy** Márton, **görgői** és **toporczi Görgey** Jób, **Horváth** István, **kézdivásárhelyi Jancsó** János, **vitkai Kákonyi** István, **szentlászlói Kamuthy** István, **kolosvári Kassai** István, **lipóczi Keczer** András, **alsókékedi Kékedy** Zsigmond, **vargyasi Kósa** alias Literatus János, **kamenecki**, és **nemeskosztolányi Kosztolányi** András, **tépei Kovács** Péter, **körtvefai Kovacsóczi** István, **kisudvarnoki Kürthy** György, **nagylónyai** és **vásárosnaményi Lónyay** Gergely, **viczei Mindszenty** János, **kisjenői Nádudvary** János, **pápai Pariz** Pál, **Petneházy** István, **tordai** és **nagyenyedi**¹⁰ **Salánki** János, **felső** és **alsózsuki Suky** Benedek, **lekcsei** és **alsószopori Sulyok** Sándor, **nagyteremi Sükösd** György, **szentjóni Szabó** László, **pesti Szegedy** István, **szemerei Szemere** Pál, **tarródi** és **németszecsődi Tarródy** Mátyás, **nagytárkányi Tárkányi** István.¹¹

Iktári Bethlen Gábor Marosillye várában született, Bethlen Farkas és anyai ágon székely primor **sárhegyi Lázár** Druzsina fiaként 1580. november 15.-én, meghalt Gyulafehérvárott, 1629. november 15.-én,

⁹ Kiss István: A Léczfalvi Gyárfás család leveles ládájából [1586-1620]. In: Történelmi Tár. Új folyam, szerk.; Komáromy András, Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1901. 294-299. p.

¹⁰ Nagyenyed a Maros jobb partján, a Torockói hegységből eredő Enyed pataka és a Maros összefolyásánál fekszik. Erdély-hegyalja egyik legfontosabb magyar települése.
¹¹ Az előnevek és rangok a mai használatlaltal értendők. Továbbá a későbbi rangemeléseket is tartalmazza.

erdélyi fejedelem (1613-1629), **I. Gábor** néven megválasztott magyar király¹² (1620-1621), a XVII. magyar történelem egyik legjelentősebb személyisége. Bekapcsolódott a tizenöt éves háborúba, harcolt a Bocskai 1595. évi havasalföldi hadjáratában, valamint Székely Mózes (1603) támogatójaként a Basta ellen harcolt. Vezetőjévé vált az erdélyi politikának és diplomáciának.

XLII.

Ad Saxones Transsilvanos.

Imperat illis Bethlenius, ut ad Conuentum particularem, qui, ipso tempore pacis cum Caesare conciliandae, alibi distento, proxime sub praesidio Stephani Bethlenii Gubernatoris, Albae Iuliae habendus sit, delegatos suos mittant. Ex Autogr. die 5. April. 1621.

Gabriel Dei gratia electus Hung. Dalm. Croat. Sclauoniae cet. rex, Transsilvaniae Princeps cet. Prudentes, ac circumspecti cet. Az Felseőges Ur Istennek Kegielmes dispositoiabol miulta Erdelibeől szerelmes hazankból az Magyar Ország regl szabadsagiban, törveniben valo megbantodasinak helyere allatasara kijeöttünk, minden igyekezetünkkel ázolta azon

3. kép. (Forrás: Pray György: *Gabrielis Bethlenii Principatus Transsilvaniae coaevis documentis illustratus*, I-II. köt., Pest, 1816. p. 231.)

Fontos szerepe volt abban, hogy **Rudolf** (1576-1608) ellen 1604-ben felkelt Bocskai Istvánt (1604-1606) Erdély, majd Magyarország fejedelmévé választották, ez neki volt köszönhető, ugyanis ő, mint török párti ezt kieszközölte a Portánál. Bocskai két évvel később meghalt, Bethlen pedig elérte azt, hogy **Rákóczi** Zsigmond (1607-1608) lemondjon a trónról azaz Báthory Gábor¹³ (1608-1613) javára. Báthory-fejedelem Bethlen Gábort tanácsadójának, főkapitánynak és főispánnak nevezte ki. Az uralkodó Habsburg-barát politikáját nem nézte jó szemmel és megromlott a szövetségük, ezért 1612-ben Bethlen Gábor török területre menekült, ahonnan a népszerűtlenné vált Báthory meggyilkolása

után már fejedelemként térhetett vissza. A Portához lojális Bethlent 1613. október 23-án a török csapatok jelenlétében iktatták be a fejedelmi székbe. Ennek ára Lippa átadása volt a törököknek.¹⁴ Az új uralkodó kezdetben igen népszerűtlen volt, hiszen szemmel láthatóan az oszmánok pártfogását élvezte, továbbá a fejedelmi kincstár kiürült, pedig súlyos követelésekkel lehetett számolni. A fejedelem helyzetét tovább súlyosbította, hogy a királyi Magyarország eközben a Partiumban terjeszkedett Erdély kárára, egyúttal a Habsburgok felkarolták *homonnai Drugeth* György trónigényét és Bethlen-ellenes hangulatot keltettek Európában. Ebből a kedvezőtlen helyzetből kiindulva alkotta meg 16 esztendőn át az életművét, a „*tündéerkertet*” a fejedelem. Az uralkodásával megszilárdította Erdély helyzetét, diplomáciai sikerei pedig hozzájárultak Erdély önállóságához és nemzetközi súlyához, az ország gazdasága és kulturális élete egyaránt fejlődésnek indult.

Erdély *diplomatai* illetve Bethlen Gábor erdélyi fejedelemség *követei*: A *medgyesfalvi Angyalosi* János, aki székely családból származott, Bethlen Gábor ítélőmestere, és Bethlennek megkoronázása után követként ment a brassói szászokhoz. Gróf *zabolai Mikes* Zsigmond Bethlen Gábor többszöri követe. A *nagyteremi Sükösd* György 1628-ban Bethlen Gábor követe. A *veszkei Balásy* Ferenc királybíró udvarhelyszéki székely családból származott. *Dézsfalvi Belényessy* György 1614-ben követe II. Mátyás királyhoz küldött Bethlen Gábor követe.

A *noszolyi Cseffey* László 1627-ben Bethlen Gábor alatt követ a római császárnál, Belső-Szolnok vármegye ispánja és ítélőmester. *Nagylucsei Dóczy* István Bethlen Gábor követe volt Rimay Jánossal a török szultánnál. A *somkeréki* és *gernyeszei*

¹² A besztercebányai országgyűlés 1620. augusztus 25-én magyar királlyá választotta.

¹³ 1608. március 7-én Báthory Gábor erdélyi fejedelem lesz.

¹⁴ 1616. június 14. Lippa végleges átadása a törököknek.

Erdélyi István 1623-ban Bethlen Gábor küldöttje és megbízottja Mehemet basához. A *háporthoni Forró* Pál Bethlen Gábor udvarnoka, többször volt követ is. Az *ippi, érkeserüi és bélmezei Fráter* István 1611-ben Wesselényi Istvánnal Bécsben járt követül, mint ítélmester. Továbbá Bethlen Gábor 1617-ben is őt küldi társaival teljes meghatalmazással Nagyszombatba a béketárgyalásra. A *gerendi Gerendy* Márton Bethlen Gábor követe Achmet török császárnál 1613-ban. A tárgyalást oly sikerrel folytatta, hogy a császár tizenhatezer foglyot bocsát szabadon Bethlen Gábor iránti tiszteletből. A primor *léczfalvi Gyárfás* Pál székely családból származott, portai követ Bethlen Gábor korában kézdi székben esküdt székülője, azaz assessor. Gróf **Haller** István Bethlen Gábor tanácsosa, Küküllő vármegyének főispánja, majd az ország főkapitánya és 1620. február 23-án Bethlen Gábor küldte a császárhoz követségbe.

Gróf *illésházi Illyésházy* Gáspár Trencsén és Liptó megyei főispán 1610-ben Bethlen Gábornak hadvezére, 1619-ben részt vett a béketárgyalásokban, 1626-ban Bethlen Gábor azzal bízta meg, hogy a segítségére jött gróf Mansfeld és a weimari herceg seregeit az ellenséges Wallenstein támadásaitól védje meg.

A *szemerei Szemere* Pál Bethlen Gábor bizalmi embere. A *nagyvárkányi Tárkányi* István Zemplén megyei alispán, a fejedelem követe Bécsben.

A fejedelem rendkívül aktív külpolitikát folytatott, Erdély aranykora egy jól szervezett állam, mely a reneszánsz érték megtartásán túl a Mátyás király által elsőnek Európában létrehozott állandó hadseregének

mintájára ő is létrehozta az 1620-as években a fejedelemség történetének első állandó hadseregét, itt is a székelység katonai jelenléte meghatározó volt, melynek legfőbb feladata Magyarország egyesítése lett.

4. kép. Bethlen Gábor tudósai körében. Ma a 2000 forintos bankjegy hátoldalán látható. Készült Madarász Viktor azonos című festménye nyomán.¹⁵

Az uralkodó első és legfontosabb teendője természetesen a gazdaság felvirágoztatása és a kincstár feltöltése volt. A székelységből hozott nagyléptékű progresszív politikájának alkalmazása többek között a befogadó és mellérendelő szemlélete, amely megkülönböztette, megelőzte **II. Ferdinánd** mindent megsemmisítő, birodalmat építő szemléletét. A Szentkorona a korát megelőző jogszerkezete lehetővé tette azt, hogy a Nyugat-Európában üldözött protestánsok, elsősorban anabaptisták, vagy más néven habánok betelepedjenek, a magyar kézműipar fejlesztésére külföldi szakembereket hívott az erdélyi bányakincsek kiaknázására, és fellendítette a kereskedelmet is.

A fejedelem gazdaságpolitikája sikeresnek bizonyult, a konjunktúra pedig idővel más területeken is megmutatkozott: amellett, hogy Bethlen bőkezű mecénásként kezdettől finanszírozta a külföldi egyetemekre kijutott erdélyi diákok tanulmányait, idővel Gyulafehérváron akadémiát és nagygyeden főiskolát is alapított. Így európai uralkodóhoz

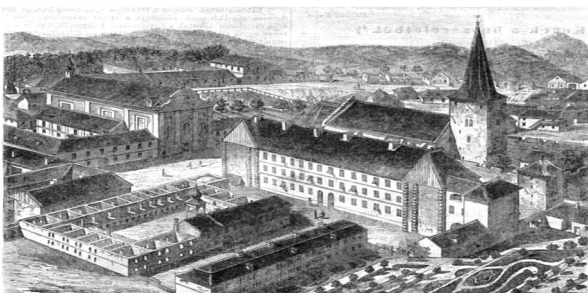
¹⁵ Lásd: Bethlen Gábor tudósai körében. Madarász Viktor festményén. A Nemzeti Múzeum képtárában. Eredeti felvétel. In: Szalay József: A magyar nemzet története. Lásd még: Bethlen Gábor tudósai körében [grafikus] Raksányi Dezső, [Budapest] Vallás- és Közoktatásügyi M. Kir. Minisztérium, 1914., Budapest: M. Kir. Állami Nyomda, 1 plakát. Megjegyzés: Madarász Viktor 1869-ben készült festménye

után rajzolta Rakssányi. Madarásznak ez a festménye megtalálható az 1998. február 1-jén kibocsátott új kétezer forintos bankjegy hátlapján.

illően reprezentált udvara pedig az ország tudományos és művészeti életének fellegvára lett. Nem véletlen, hogy Bethlen Gáborról később az a jelenet maradt meg a köztudatban, amint éppen tudósaival értekezik.

5. kép. A nagy-enyedi főiskola. (Forrás: képeslap.)

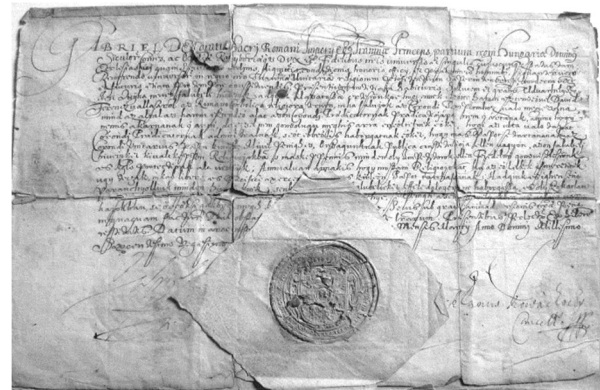

6. kép. A nagy-enyedi főiskola. Forrás:(Vasárnapi Ujság 5. évf. 14. sz. (1858. április 4.)

1619 őszén elfoglalta egész Észak-Magyarországot, a következő évben 1620-ban herceg és gróf németujvári Batthyány Ferenc Sopron megyei főispán, királyi főlovászmester, a Dunán túli részek főkapitánya, amikor Bethlen Gábor Sopron megyében tartózkodott, akkor seregeihez átállt és Rohoncon a fejedelemmel szövetségre lépett.

A birodalom fővárosa Bécs alól csak gereni és homonnai Drugeth Bálint Lengyelországból indított váratlan támadása miatt kényszerült visszafordulni. Később pedig gereni és homonnai Drugeth György, országbíró Zemplén megye főispánja, a bécsi békekötés megghiúsítására a gróf ghymesí és gácsi Forgách Zsigmonddal szövetkezett, aki korábban nádor, országbíró. Aki 1620-ban egy rövid ideig Bethlen Gábor embere volt, de csakhamar visszaállt Ferdinándhoz és már együtt Erdélybe hadjáratot indítottak az erdélyi fejedelemség felszámolására. Előzménye, hogy II. Mátyás (1608-1619)

kezdetben komoly energiát áldozott arra, hogy Homonnai Drugeth György trónkövetelő támogatásával megdöntse a fejedelem uralmát, II. Ferdinánd 1611-től pedig erdélyi trónkövetelőként léptette fel Drugethtet, aki 1615 elején ígéretet tett a császárnak, hogy győzelme esetén Erdélyben visszaállítja a katolikus egyház uralmát és az ő nevében fog uralkodni.

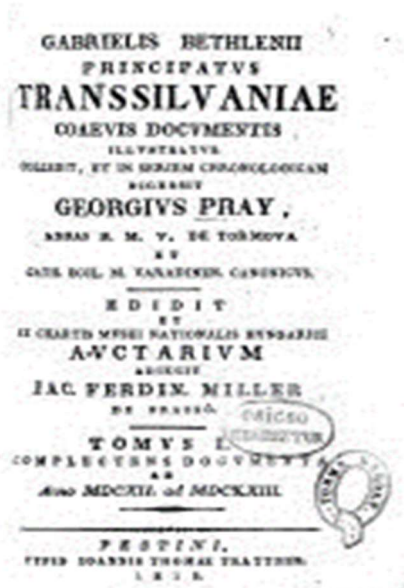

7. kép. ... regni Hungaria... Bethlen Gábor egyik oklevéle 1625-ből. (Forrás: Székelyudvarhely)

Az 1619. november 21-én Rákóczi György felső-magyarországi főkapitány seregét Homonnánál szétverte, amikor Bethlen csapatai már Bécs ostromára készülődtek. Ráadásul Bethlen Gábor hadjárata idején a Birodalmi tanácsosok 1619-ben arról döntöttek és határoztak, a pápai nuncius jelenlétében, hogy a magyar királyságot az erdélyi fejedelemséggel kell egyesíteni, ahol a legyőzött „barbárok” számára abszolút hatalommal felruházott kormányzókat kell állítani, akik új törvényekkel fognak kormányozni. A határozat tartalma az, hogy a magyarok régi szabadságjogait erőszakosan meg kell semmisíteni, és a magyar állam keretei között pedig a magyar lakosság helyébe idegeneket kell telepíteni.

Ezzel a döntésével II. Ferdinánd törvénybe iktatta a magyarok genocídiumát. Az uralkodónak a magyarság népiirtása és a fejedelem eltávolítására indított katonai törekvése csak a székelység állandó

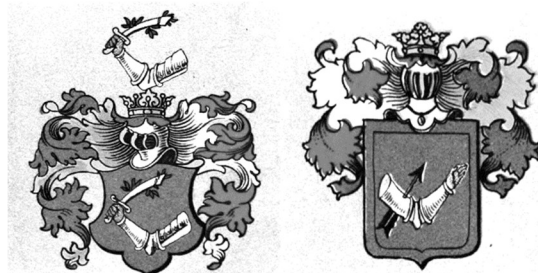
hadseregbe állításával volt megállítható.¹⁶ A császár magyar királlyá választását meg kell akadályozni úgy, hogy Bethlen Gábort magyar királlyá kell választani. Primor hatolykai Bakk István és Bakk György 1619-1623 időszakában II. Ferdinánd császárral történő hadakozásban magukat kitüntették, a katonai érdemükért 1624-ben Bethlen Gábor által Gyulafehérvárott augusztus 11.-én kelt levéllel újból nobilettáltak. Bethlen protestáns szövetségesként a Porta jóváhagyásával és a csehek támogatásával szinte az egész királyi Magyarországot hatalmába kerítette. Egy európai modern államot alapozott meg erdélyi fejedelemség címen, ahol a különböző népek és vallások összhangba kerültek az uralkodó akaratával is.

8. kép. Gabrielis Bethlenii Principatus... (Forrás: Pray György: Gabrielis Bethlenii Principatus Transilvaniae coaevis documentis illustratus, I-II. köt., Pest, 1816-ban kiadott könyv címlapja.)

Az erdélyi fejedelemségben ekkora már, több mint 80 éve hatályos a Tripartitum¹⁷ a Hármas könyv, amely a Szentkorona törvénye. Erdélyben vannak az ősi királyválasztó zászlós urak családjának

leszármazói, mint a primor hatolykai és szentkatolnai Bakk István és Bakk György, akik egyben a magyar és a székely nemzetet egyszerre is képviselik az országgyűlésen.

9. kép. primor hatolykai és szentkatolnai Bakk címerek. (Forrás: A szerző saját címere.)

10. kép. Bak de Gyéres, Szik de Gyéres etc.¹⁸ 1627. IX. 4. Bethlen Gábor által is megerősített. A címerpajzsban a törökfej levágva látható. (Forrás: Bajza: Magyarország címeres könyve I. kötet (A-C).

Az 1505-ös országgyűlés törvénye értelmében a besztercebányai országgyűlés kimondja a Habsburg-ház trónfosztását az 1620. augusztus 25-én királyválasztó országgyűlésen pedig I. Gábor néven a Pozsonyból elhozott koronával törvényesen az országgyűlés királlyá választotta Bethlen Gábor erdélyi fejedelmet.

Ő a koronát a királyi cím felvételével jogilag igen, de formálisan még nem fogadhatta el, mert nem akarta abban a

¹⁶ Székely Oklevéltár. Új sorozat IV. Székely népesség-összeírások 1575-1627. bev. és jegyz., közzéteszi Demény Lajos, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1998. Lásd: A fejedelmi székely politika: 5, 9, 14, 17, 19, 26, 197-809. p. A székely-szabadság: 14, 17. Lásd még: Székely Oklevéltár I. szerk., Szabó Károly, Kolozsvár, 1872. 220-221. p.

¹⁷ A Werbőczy által rendszerített magyar jog és az ugyancsak írásba foglalt székely jog.

¹⁸ Bak de Gyéres. Bak Mátyásnak és 57 társának (A fejedelem palotás vitézeinek.) 1610. V. 1. Báthori Gábor által adatott. 1627. IX. 4. Bethlen Gábor által is megerősített. - Kihirdetett: Torda vm. 1628. VI. 21. Megjegyzés: A jelen írás szerzőjének a felesével, Bakk Erzsébettel van közös a címerünk is. A címerpajzsban a törökfej levágva látható. Ezzel jelezték, hogy törökverők is voltak a fejedelem familiárisai.

helyzetben maga ellen fordítani a katolikus rendeket.

Okos diplomáciával megnyeri Bekényi Alaghy Menyhértet, a későbbi országbíró, ezen az országgyűlésen Bethlen Gábor a felső-magyarországi katolikusok vallásvédel-mezőjévé nevezte ki annak ellenére, hogy nem tartozott a hívei közé. A Bakkok, mint katolikusok támogatták az uralkodót a korona megtartásában és erőfeszítéseket tettek Bethlen királyságának megtartásában is, amely nem járt sikerrel. Példát is mutattak a Bakkok a katolikus rendeknek abban is, hogy a 30 éves háborúban is a protestáns fejedelem mellett harcoltak. Az uralkodó felismerte a Szentkorona egyediségét, a magyar fehérkatolikus keresztény apostoli voltát, ami abban áll, hogy egyetemesen egyistenhitű a Szentkorona. Tudta azt is, hogy ha uralkodónak megkoronázzák, akkor egyben megszűnik a korábbi vallása, akár görög akár római vagy protestáns, az országban minden egyház fejévé válik.

11. kép. (Forrás: RMNY 1357)

Az 1620 novemberében vívott sorsdöntő fehérhegyi csatából azonban seregei elkéstek, ezért a csehek fehérhegyen vereséget szenvedtek, aminek következményeként még novemberben kénytelen volt megkötni a morvaországi Nikolsburgban a békét. 1621-ben erre a tárgyalásra Bethlen Gábor a gróf és nemes *slavniczai és bajnai Sándor* János

¹⁹ A kollégium múltját olyan nevek fémjelzik, mint: Apáczai Csere János, Pápai Páriz Ferenc, Kőrösi Csoma Sándor, Barabás Miklós, Dési Huber István, Bolyai Farkas, Mikó

alnádort és ítélmestert küldi **Thurzó** Imrével. A béke megkötése 1622. január 6-án történik, melyben a királyicímről való lemondás fejében hercegi címet kapott Munkács várával együtt. Ezt a várat a Hunyadiak időszakában a Bakkok birtokolták. A nikolsburgi béke eredménye az, hogy Erdély visszaszerezte az 1606-os bécsi békében megkapott hét felső-magyarországi vármegyét, megerősítést nyertek a béketárgyaláson az 1608. évi magyar rendi jogokat és protestáns vallásgyakorlást biztosító törvénycikkek, ezzel II. Ferdinánd Erdélyt hallgatólagosan szuverén államnak ismerte el. A király emellett általános amnesztiát biztosított a Bethlen oldalán fegyvert fogottaknak, megerősítette a bécsi békét, s az azóta hozott országgyűlési határozatokat. Ez az erdélyi fejedelemség és a székelység katonai sikere is egyben.

Bethlen megpróbálkozott a fennálló helyzet megváltoztatásával, ám sem fegyverrel, sem a tárgyalóasztalnál nem érhet el már tartós eredményt.

12. kép. A gyulafehérvári fejedelmi akadémia palotája. (Forrás: mek.oszk.hu)

Viszont tartós eredményt ért el az oktatás területén, hiszen a **nagyegyedi kollégium**¹⁹ felállításán túl a fejedelmi akadémiát is megvalósította. Sőt tudjuk, hogy a **Magyar Tudományos Akadémia** felállításának ötletét a magyar pálosok érdemein túl²⁰ az erdélyi fejedelmi

Imre, Áprily Lajos, Barcsay Jenő, Berde Mária, Sütő András és a magyar történelem színe java.

²⁰ Bakk István-Bakk Erzsébet: A magyar Pálos Rend oktatási és irodalmi életének története, 2014. 768. p.

akadémiának ²¹ megléte adta Széchenyi Istvánnak.

13. kép. Lotz Károly: Pázmány Péter és kora: Lotz Károly falfestménye a Magyar Tudományos Akadémia palotájában.²² (Forrás: mek.oszk.hu)

Bethlen Gábor egészségét ugyanakkor felőrölte a sokoldalú és a rendkívül aktív tevékenysége, teste és lelke fáradtsága pedig már 49 esztendősen sírba juttatta őt. Erdély egyik legnagyobb formátumú uralkodója, az aranykor megteremtője 1629. november 15-én fejezte be életét.

Bethlen Gábor fejedelemségében tisztség és katonai szerepet vállalók:

állampolitikai irányítók:	primor <i>hatolykai</i> és <i>szentkatolnai</i>	Bakk István és Bakk György
állampolitikai irányítók:		Thurzó Imre
állampolitikai irányítók:	<i>kolosvári</i>	Kassai István
állampolitikai irányítók:	gróf <i>buzini</i>	Keglevics Miklós
állampolitikai irányítók:		Verebélyi Mátyás
tanácsos:	primor és gróf <i>úzoni</i>	Béldy Kelemen
tanácsos:	báró <i>bocskói</i> és <i>kismariai</i>	Bocskay Miklós
tanácsos:	<i>vitkai</i>	Kákonyi István
tanácsos:	<i>zabolai</i>	Basa Péter
tanácsos:	gróf <i>hidvégi</i>	Mikó Ferenc

tanácsos:	gróf	Haller István
tanácsos:	gróf <i>gönczruszkai</i>	Kornis Zsigmond
kancellárja:	gróf <i>péchuffalusi</i>	Péchy Simon
kancellárja:		Káthay Mihály
kancellárja:	<i>körtvefai</i>	Kovácsóczy István
Marosszék főkirálybírája: ²³	primor <i>uzapannit</i> és <i>makfalvi</i>	Dósa András
királyi biztosa:	gróf <i>nagykárolyi</i>	Károlyi Mihály
királyi biztosa:	<i>szentlászlói</i>	Kamuthy István
főudvarmestere:	gróf <i>jeszeniczei</i> és <i>budetini</i>	Szunyogh Gáspár
udvarmestere:	primor és gróf <i>sárhegyi</i>	Lázár István
udvarmestere:	<i>görgői</i> és <i>toporczi</i>	Görgey Jób
udvarmestere:	gróf <i>gyerőmonostori</i>	Kemény János (Fejedelem)
udvarmestere:	<i>felső és alsószuki</i>	Suky Benedek
étékfogó:	gróf <i>gyerőmonostori</i>	Kemény Péter
titoknoka:		Ormánközy N.
alpohárnoka:	<i>váradí</i>	Gargócs István
tisztartója:	<i>kisudvarnok</i>	Kürthy György
pozsonyi főkamara:	gróf <i>székesi</i>	Bercsényi Imre
szuperintendens:	<i>keservi</i>	Dajka János
hadvezére:	gróf <i>gönczruszkai</i>	Kornis Zsigmond
hadvezére:		Horváth István
csapatvezére:	<i>alsókékedí</i>	Kékedy Zsigmond
csapatvezére:	<i>tarródi</i> és <i>németszecsődi</i>	Tarródy Mátyás
ezredese:	primor <i>homoródszentpáli</i>	Szentpáli János
testőr kapitány:	<i>fiadfalvi</i>	Geréb András
udvari őrsége:	<i>pápai</i>	Pariz Pál
kapitánya:	<i>szacsvai, esztelneki</i> és <i>lécfalvi</i>	Szacsвай Mihály
asztalnoka és kapitánya:	primor <i>nyújtódi</i>	Jancsó Pál
kapitánya:	<i>tépei</i>	Kovács Péter
kapitánya:		Petneházy István
Munkácsi vár főkapitánya:	<i>gelsei</i>	Balling János
Szamosújvár kapitánya:	báró <i>köpcsenyi</i>	Liszi Ferenc
Borosjenő várkapitánya:	<i>kisjenői</i>	Nádudvary János
hadseregben:	báró <i>nagylónyai</i> és <i>vásárosnaményi</i>	Lónyay Gergely
hadseregben:	<i>kézdivásárhegyi</i>	Jancsó János
hadseregben:	primor <i>nyújtódi</i>	Jancsó István és Jancsó Gáspár
hadseregben:	báró <i>magyarbényei</i>	Radák István
hadseregben:	<i>tordai</i> és <i>nagynyedi</i>	Salánki János
hadseregben:	primor <i>bogárfalvi</i>	Sebesy Ferenc
hadseregben:	gróf <i>osdolai</i>	Kún István

²¹ Bethlen Gábor levelek, vál., bev., jegyz., Sebestyén Mihály, szerk., Benkő Samu, Deák Tamás, Szabó Attila, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1980. p. 303.

²² Az emeleti erkélyes folyosón az erdélyi reformáció fővédője, Bethlen Gábor fejedelem tekint alá Pázmány csoportjára. Távolabb Lorántffy Zsuzsannának, a sárospataki iskola alapítójának alakja látható.

²³ *Judex regius*: a királybíró. Lásd: Székely Oklevéltár. Új sorozat IV. Székely népesség-összeírások 1575-1627. bev., és jegyz., közléteszi Demény Lajos, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1998. 32, 492, 516. p.

hadseregben:	primor pávai	Vajna István
hadseregben:	kameneczi, és nemeskosztolányi	Kosztolányi András

Bethlen Gábor célja az igazgatás, kereskedelem, oktatás modernizációja volt. Végző céljaként az egységes magyar királyság önállóságának helyreállítására törekedett. Hatalma gyorsan megszilárdult minden császári vagy szultáni beavatkozás nélkül. Az erdélyi politikát a Habsburgok ellenében vélte érvényesíthetőnek. 1619-ben ezért szövetkezve a cseh rendekkel harcot indított a Habsburgok ellen. Gyorsan elfoglalta Magyarország nagy részét és 1620. augusztus 25-én a besztercebányai országgyűlés királlyá választotta. Fő törekvése a továbbiakban is az erős központi hatalom megteremtése volt. Gyulafehérvári udvara jelentős kulturális központtá vált. Jelleme, esze, ereje, ügyessége és tudományos ismeretei tették naggyá.

Összegzésül tehát, hogy mit jelent Bethlen Gábor jelenléte Európában: „Olyan, mint egy csillag, és nincs asztrológus, aki meg tudná ítélni, csak miután fénye kihuny.”²⁴

Sir Thomas Roe, a konstantinápolyi angol követ tömör összefoglalása Bethlen Gábor erdélyi fejedelem európai minősítéséről ma sem vesztett semmit kifejező erejéből. Azóta, hogy 1613. október 23-án a kolozsvári országgyűlés fejedelemmé választotta, változatlanul élesen eltérő képeket pergetnek róla mindmáig szakadatlanul a lefutott évszázadokban. Már Giovanni Botero Világkrónikájának 1630. évi londoni kiadásában a State of Bethlen Gábor in Transilvania című írása a fejedelem bátorságáról és különleges tehetségéről

²⁴ „... no astrologer can iudge of him till he bee worne out.” ... e Negotiations of Sir Thomas Roe, in His Embassy to the Ottoman Porte, from the Year 1621 to 1628. Ed. by Samuel Richardson. London 1740. 178. Vö.: Kurucz György: Sir Thomas Roe és az erdélyi-lengyel viszony Bethlen Gábor fejedelemsége idején. In: Magyarhontól az Újvilágig. Emlékkönyv Urbán Aladár ötvenéves tanári jubileumára, szerk. Hermann Róbert, Erdődy Gábor. Bp. 2002. p. 63.

²⁵ Giovanni Botero: Relations of the Most Famous Kingdomes and Commonwealths through the World Enlarged with an Addition of the Estates of Saxony, Germany, Geneva, Hungary and the East Indies. Translated

tájékoztatta a világ olvasóit, mert megvédte országát az oszmánok és a Habsburg-ház hatalmával szemben.²⁵

14. kép. Bethlen Gábor emléktáblájának leleplezése marosillyei szülőházán. (Forrás: Jelfy Gyula fényképei.)

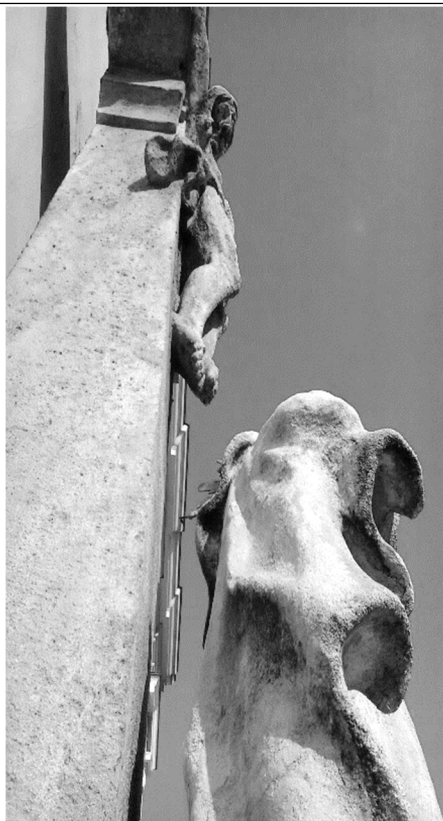
15. kép. Bethlen de Iktár gróf címere.²⁶ Bethlen Gábor fejedelem is e címerrel élt. (Forrás: Bajza: Magyarország címeres könyve I. kötet (A-C).)

Ha Isten velünk kicsoda ellenünk.²⁷

from Giovanni Botero's Relazioni Universali by Robert Johnson. London 1630. Vö.: Gál István: Maksai Péter angol nyelvű Bethlen Gábor-életrajza 1629-ből In: Irodalomtörténeti Közlemények 80. 1976. 2. sz. 223-237. p.

²⁶ Bethlen de Iktár gróf. 107. T. 6. B. István 1623. IV. 14. nyert grófi méltóságot. (Kk. VII. 219.) B. Sámuel, felesége Keresztes Borbála gyermekei: Domokos, Sámuel és Katalin 1742. II. 26. nyert grófi rangot. (Kk. IX. 41. Erd.). Bethlen Gábor fejedelem is e címerrel élt.

²⁷ Si Deus pro nobis. Quis contra nos? Erdély Aranykorának református fejedelme Bethlen Gábor ezt közölte a halála előtti órákban a körülette állóknak. Válasz a Bibliából: Senki

16. kép. Alexandria Szent Katalin plébánia. Budapest. (Forrás: Bakk Erzsébet fotója.)

Felhasznált irodalom:

Advis de Boheme, Hongrie et d'Allemagne, [S. I.], [s. n.], MDCXX [1620] 13. p.

Alsted, Johann Heinrich: *Johannis-Henrici Alstedii encyclopaedia septem tomis distincta*: I. Praecognita disciplinarum, libris quatuor. II. Philologia, libris sex. III. Philosophia theoretica, libris decem. IV. Philosophia practica, libris quatuor. V. Tres superiores facultates, libris tribus. VI. Artes mechanicae, libris tribus. VII. Farragines disciplinarum, libris quinque. .... *Herbornae Nassoviorum* [Herborn]: [s. n.], M. DC. XXX. [1630]. [6] fol., 2404. p., [62] fol., [4] t. fol., 1 rézmetszetes díszcímlap, 4 fametszetes, illetve szöveges melléklet; fametszetek. (Ld.: App. H. 3001, Régi Nyomtatványok Tára)

Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene: a Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai, szerk. Dáné Veronika [et al.] Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2014. 716. p.

Bethlen Gábor és Európa, szerk., Kármán Gábor, Kees Teszelszky, [az ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszéke és a Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület közös kiadványa], Budapest: ELTE BTK Középkori és Kora Újkori M. Történeti Tansz. - Transylvania Emlékeiért Tud. Egyes. 2013. 387. p.

Bethlen Gábor fejedelem tiszteletére és örök emlékeztetére: kiállítás a marosillyei Veres-bástyában, [összeáll., szerk. J. Dankó Katalin, Tamás Edit, Sebestyén József]. 2. jav. kiad., Déva: Bőjte Csaba, 2015. 50. p.

Bethlen Gábor-Kör alapszabályai, Budapest: Nagy Sándor Nyomdájából, 1902. 15 p.

Bethlen Gábor levelek, vál., bev., jegyz., Sebestyén Mihály, szerk., Benkó Samu, Deák Tamás, Szabó Attila, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1980. 303, [3] p.

Bethlen Gábor tudósai körében [grafikus] Rakssányi Dezső, [Budapest]: Vallás- és Közoktatásügyi M. Kir. Minisztérium, 1914. Budapest: M. Kir. Állami Nyomda, 1 plakát.

Confoederations Puncten Zwischen dem Königreich Hungarn, Böhmen, vnd andern Incorporirten vnd Insinuirten Ländern, so in jtziger Preszburgischen Zusammenkunfft beschlossen. Auch die Articul, so der Bethlen Gabor, im Namen der Vngarischen Landständ, dem Käys. Comiss: zugestellt. In diesem 1620. Jahre. Sine loco: sine typographo, Gedruckt, Jm Jahr, M. DC. XX. [1620.]. 4 fol.

Demény Lajos: Bethlen Gábor székely politikája. (Történelmi Tanulmányok II.), Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Történelmi Intézete, 1993. 23-55. p.

Edictalis Cassatio (Sacratissimae Caesareae, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. Regiae Majestatis), Iniquae, Praetensae, & ipso Iure nullae Electionis, Gabrielis Betlen, in Regno Hungariae. Nec Non Actorum Omnium, Tractatorum, et Concluserum in Conventu Posoniensi et Novizoliensi, Annullatio, Viennae Austriae [Wien]: sine typographo, Anno M. DC. XX. [1620.], [8] fol.

Expeditionis in vtramque Austriam & Bohemiam. Ephemeric qua brevissime et verissime describitur quicquid (secundum pacificationem ad Vlmam inter Catholicos & Protestantes Imperii VII. Viros, Principes, et Ordines factam) in provincia supra et infra Anassum et reliqua omni Austria atque Bohemia gestum est ... quatuor tabulis aere eleganter descriptis ... exornata, cum chorographica membrana...., Monachii [München]: Impensis Raphaelis Sadeleri, Serenissimi Boiorum Ducis Chalcographi, M.DC.XXI. [1621]. [4], 111, [1] p., [4] tfol.

Histoire Générale de la Rebellion de Bohême contenant la vie et exploits de guerre du Comte de Buquoy, General des armées Imperiales, iusques au iour de sa mort deplorable. La guerre mencee en Hongrie contre Bethleen Gabor, Prince de Transylvanie. Les Traictez faicts avec l'Emperevr, Bethleen Gabor, et les Princes Estats de l'Empire, par l'entremise de Messieurs les Duc d'Angoulesme, de Béthune et Préaux, Ambassadeurs Extraordinaires de Sa Majesté Très-Chrestienne en Allemagne...l'an 1617. Paris [Paris]: chez Iean Petit Pas, M. DC. XXIII. [1623]. [20], 949, [30] p.: ill., 1 rézmetszet, 2 kihajtható fametszetes kép. (Ld.: App. H. 804, Régi Nyomtatványok Tára)

Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek. II. Kolozsvár, 1944. 98. p.

Keserüi Dajka János [et al.]: *A fejedelem 1613-1629*, bev., Makkai László, (Erdély öröksége), Budapest: Franklin, [1941]. 144. p.

Krankovics Ilona: Bethlen Gábor fejedelem érmei: Déri Frigyes numizmatikai gyűjteménye, (A Déri Múzeum és gyűjteményei), Debrecen: Déri Múzeum, 2016. 31. p.

La grande et hevreuse Victoire obtenue par le Conte de Bvsqvoy, contre les gens de Bethleem Gabor, qui venoient avec secours de quatre mille soldats, pour deffendre la ville de Neuheusel...., A Bruxelles: chez Ferdinande de Hoyemaeker Imprimeurjuré, 1621. 8 p.

Lettre De Betlehem Gabor Ov Gabriel, Au Roy De Tartarie, Translatee d'Aleman en François. Item Vne Brieve Et Veritable Relation de ce qui s'est passé en Poloigne, depuis le premier de Septembre iusqu'au present, Sine loco: sine typographo, Imprime

le troisieme Decembre, M. DC. XXI. [1621.] Avec permission. [8] fol.

Lettre d'un grand, a vn sien amy, svr la defaite Generale, de l'armée du Duc de Tilly, Par le Roy de Dannemarck, accompagné de Bethlem - Gabor, qui la joint, avec la mort dudit Duc de Thilly, de son Nepueu, et de deux des Principaux Chefs de son armée. A [Paris]: Par Edme Tovchard, M. DC. XXV. [1625]. 6. p.

Le triomphe amirable observé en l'aliance de Bethleem Gabor Prince de Transilvanie, avec la Princesse Catherine de Brandebourg. Ensemble les magnifiques presens enuoyez de la part de l'Empereur, du Roy d'Espagne, de l' Euesque de Cracouie, et autres Princes d' Allemagne et celuy du grand Turch enuyé par vn Bacha. Traduit d'Allemand en François, A Paris: Chez Jean Martin, ruë de la vieille Bouclerie, à l' Escu de Bretagne, M.DC.XXVI. [1626]. 14. p.

Magyarhontól az Újvilágig. Emlékkönyv Urbán Aladár ötvenéves tanári jubileumára, szerk. Hermann Róbert,

Erdődy Gábor, [Budapest]: Argumentum, 2002. 320 p., [1] t. fol.

Makkai Ernő: Bethlen Gábor országalkotó politikája, 2. kiadás, Budapest: Pátria Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1929.

Makkai Ernő: Bethlen Gábor országalkotó politikája, utószó Filep Tamás Gusztáv, Budapest: Lucidus, 2013. 121. p.

Makkai Sándor: Egyedül: Bethlen Gábor lelki arca. (Erdélyi Szépművészeti Társaság, IV.), Kolozsvár: Erdélyi Szépművészeti Társaság, 1929.

Megyericsy Béla: Keresztyén Magyarország és a Magyar Kálvinszövetség, Budapest: Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1920. 16. p.

Molnár Dávid: „...az nagy tengerből való folyóvíznek sebessége...”: kolozsvári unitárius levéltári dokumentumok és nyomtatványok gyűjteménye Bethlen Gábor és I. Rákóczi György fejedelmek korából, 1613-1648, (A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának kiadványai), Kolozsvár: M. Unitárius Egyház, 2015. 504. p.

Móricz Zsigmond: Erdély, Budapest: Európa, Debrecen: Alföldi Ny., 1992. 3. köt.

Oratio apologetica pro serenissimo Gabriele Bethleno. ab Dorotheo Plosario, Posonii [!]: Excudebat Petrus Pazman, sumptibus Nicolai Eszterhazii, 1624. 32 p.

Óváry Lipót: Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetéseiről: tanulmány az Oklevéltár Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetéseihez c. munkájához, (Értekezések a történelmi tudományok köréből), Budapest: Akadémia, 1888. 86. p.

Pray, Georgius: Gabrielis Bethlenii Principatus Transsilvaniae coaevis documentis... 1-2. köt., Pest, 1816. I. 311. p., II. 229. p.

A protestantismus jelentősége Magyarországon a "Bethlen Gábor Kör" és a Ref. Theol. Akadémiai Önképzőkör reformáció emlékünnepe elmondotta Sztehlo Kornél. Budapest: Toldi Lajos Bizománya, [1909], 13, [1] p.

Regni Hungariae Occupatio. Kurtze summarische doch gründliche Relation, von dem Fürsten in Siebenbürgen, Bethlehem Gabor, wie Ihre Fürstliche Durchl. unversehens, und wider aller Menschen Gedancken, dess Königreichs Hungarn sich bemächtigt, und die Königliche Cron zu Pressburg zu seinen Händen bekommen, unnd was darüber vor Scharmützel vorgangen, [S. l.], [s. n.], Gedruckt im Jahr Christi 1619. [8] fol.

Representation des occurrences d'Allemaigne, Boheme, Moravie, Austriche et Hongrie, par lettres écrites du 9. et 10. d'Octobre 1619. [S. n.], [s. l.], MDCXIX [1619], 8 p.

Rugonfalvi Kiss István: Az erdélyi fejedelmek nemzeti politikája, (Bethlen-könyvtár), Budapest: Bethlen Gábor Irodalmi és Ny. Rt., 1927. 105, [3] p.

Rugonfalvi Kiss István: Iktári Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, (Bethlen-könyvtár), Budapest: Bethlen Gábor Irodalmi és Ny. Rt., 1923. 108 p., 1 t.

Sechs unterschiedliche, hochwichtige und erhebliche Schreiben und Bedencken. I. Kön. May. in Böhmen General Mandat an alle der Cron Böhmen Lehenleut abgangen. ... IV. Gründlicher und warhaffter Bericht, was massen ... Gabriel Bethlen ... zum König in Ungern erwöhlt und aussgeruffen. ... Alles auss glaubwürdigen Missiven an Tag gebracht und dem teutschen altcatholischen ... Leser zur sonderlichen Nachrichtung in Truck verfertigt, [S. l.], [s. n.], 1620. [1] 53. p.

Székely Oklevéltár. Új sorozat IV. Székely népesség-összeírások 1575-1627. bev., és jegyz., közlésesi Demény Lajos, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1998. 868. p.

Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fehérvári síremléke és alapítványai, (Értekezések a történelmi tudományok köréből), Budapest: Akadémia, 1884. 21, [1] p.

Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalása, (Értekezések a történettudományi osztály köréből) Pest: Akadémia, 1867. 74, [2] p.

Tasnádi Nagy András: Az élő Bethlen Gábor. (Bethlen Gábor könyvtár), Budapest: Bethlen Gábor Szöv., 1943. 38, 2 p., 2 t.

Trócsányi Zsolt: Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690-1740, (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság és hivataltörténet 8.) szerk., Ember Győző, Budapest: Akadémia Kiadó, 1988. 476. p.

Folyóiratok

Áldásy Antal: Az anabaptisták kiváltság-levele [1622]. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1892. 15. évf. 2. szám. 367-370. p.

Barabás Domokos: Bethlen Gábor 1620-iki hadjárata és a székelyek. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1887. 10 évf. 1. szám. 195.

Barabás Domokosi: Oklevelek Erdély történetéhez Udvarhelymegye levéltárából [1615-1676]. 1-3. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1889. 12. évf. 1. szám, 119-142.; 354-371.; 1893. 16. évf. 4. szám. 648-672. p.

Barabás Domokos: Pár adat a tatár rabok történetéhez [1662-1663]. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1888. 11. évf. 3. sz. 603-605. p.

Barabás S[amu]: Adatok Homonnai György támadása történetéhez [1616]. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1885. 8. évf. 4. sz. 804-808. p.

Barabás S[amu]: Bethlen Gábor és István osztozása [1600]. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1890. 13. évf. 3. sz. 560-562. p.

Barabás Samu: Geneológiai följegyzések [1437-1620]. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1884. 7. évf. 4. sz. 777-782. p.

[Barabás Samu] B. S. néven közli: Adatok a nagy-enyedi ref. főiskola történetéhez [1571-1675]. In: Történelmi Tár, Budapest:

MAGYAR TÖRTÉNELEM

A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1890. 13. évf. 1. sz. 179-185. p.

Barabás Samu: A Székely Krónika. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1880. 3. évf. 4. sz. 633-648. p.

Barabás Samu: A Thurzók levéltárczájából [1618-1625]. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1881. 4. évf. 4. sz. 706-726. p.

Barabás Samu: Székely oklevéltár 1219-1776. Történelmi Tár. Új folyam, szerk.: Komáromy András, Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1934. V-XXXIII., 1-490. p.

Barabás Samu: Zrínyi György birtokainak fölbecslése [1592]. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1895. 18. évf. 2. sz. 329-357. p.

Beke Antal: Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárrt [1246-1819]. 1-5. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1889. 1-ső közlemény, 12. évf. 3-4. sz. 555-587., 753-772., 1890. 3-dik közlemény, 13. évf. 1. sz., 130-154., 360-366., 1891. 14. évf. 1. sz. 109-138. p.

Beke Antal: Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárrt [1300-1773]. 1-4. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1895. 18. évf. 1. sz., 230-259.; 1895. 18. évf. 3. sz., 409-432.; 1895. 18. évf. 4. sz., 630-652.; 1896. 1895. 19. évf. 1. sz., 45-62. p.

[Dézsi Lajos] D. L. néven közli: A nagy-enyedi Bethlen-collegium rectorának kötelessége [1709]. In: Történelmi Tár. Új folyam, szerk.: Komáromy András, Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1900. 4. sorozat, 1. kötet 466-467. p.

Diváld József: A körmőci pénzverdeből. A Bethlen Gábornak kiszolgáltattott, készpénz, arany és ezüst jegyzéke, 1619-ben. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1879. 2. évf. 3. sz. 601-607. p.

Érdy János: Éremtani egyveleg. I. Tallérok. II. Bethlen Gábor néhány éremtani okmánya, In: Magyar Történelmi Tár, Pest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya' 1875. 20. 277-288. p.

Fehérpataky László: Bethlen Gábor portai ajándéokra szánt vásárlásai 1620-ból. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1878. 1. évf. 3. sz. 678-679. p.

Fraknoi Vilmos közli: Bethlen Gábor és IV. Keresztély dán király. (1625-1628.) In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1881. 4. évf. 1. sz. 98-113. p.

Gál István: Maksai Péter angol nyelvű Bethlen Gábor-életrajza 1629-ből, In: Irodalomtörténeti Közlemények 80., 1976. 2. sz. 223-237. p.

Gergely Sámuel: Bethlen Gábor levelei feleségéhez Károlyi Zsuzsánnához [1621]. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1882. 5. évf. 1. sz. 124-133. p.

Gergely Samu: Adalék "Bethlen Gábor és a porta" című közleményhez. 1-3. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1882. 5. évf. 3. sz. 434-469.; 1883. 6. évf. 1. sz. 131-154.; 1883. 6. évf. 4. sz. 609-644. p.

Kiss István: A Léczfalvi Gyárfás család levelesládájából [1586-1620]. In: Történelmi Tár. Új folyam, szerk.: Komáromy András,

Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1901. 2. évf. 2. sz. 294-299. p.

Komáromy András: Adatok Bethlen Gábor történetéhez [1611]. In: Történelmi Tár, Budapest: A 'Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1899. 22. évf. 2. sz. 712-716. p.

Kováts László: Bethlen Gábor rendelete a miskolcziakhoz [1620]. In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1898. 21. évf. 4. sz. p. 723.

Lukinich Imre közli: Bethlen Gábor uralkodása történetéhez [1615-1630]. In: Történelmi Tár, Új folyam, szerk.:

Komáromy András, Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1908. 4. sorozat 9. kötet, 227-247. p.

Makkai Domokos: Bethlen Gábor biztosító és adomány-levele a lippai vitézeknek [1627]. In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1888. 11. évf. 3. sz. 598-603. p.

[Pettkó Béla] -ó -a. néven közli: Bethlen Gábor második házasságához adatok [1625, 1626]. In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1883. 6. évf. 1. sz. 204-208. p.

Pettkó Béla: Kik tették le a hűségüket Bethlen Gábornak, In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1887. 10. évf. 2. sz. 243-252. p.

Szabó Károly: Bethlen Gábor fejedelem politikai levelezése. [1613-1617.] 1-3. In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1880. 3. évf. 3. sz. 444-489.; 3. évf. 4. sz. 707-740.; 1881. 4. évf. 2. sz. 114-138. p.

Szabó Károly: Bethlen Gábornak és nejének Károlyi Zsuzsánnának levelezése [1620-1621] In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1879. 2. évf. 2. sz. 201-218. p.

Szabó Károly: Bethlen Gábor sajátkezű följegyzése [1608]. In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1882. 5. évf. 1. sz. p. 207.

Szabó Károly: Bethlen Gábor születési házának emléke [Illye, 1629]. In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1882. 5. évf. 3. sz. 585-586. p.

Szabó Károly: A gyula-fehérvári Bethlen-féle főtanoda szervezeti szabályzata, In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1879. 2. évf. 4. sz. 797-805. p.

Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem uralkodásának történetéhez [1613-1629]. 1-3. közlemény, In: Történelmi Tár, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya', 1879. 2. évf. 2-4. sz. 219-261.; 429-465.; 742-786. p.

Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor levelei, 1. közlemény, 1885. 8. évf. 2. sz. 209-256. p.

Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor levelei, 2. közlemény, 1885. 8. évf. 3. sz. 431-480. p.

Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor levelei, 1. közlemény, 1885. 8. évf. 4. sz. 623-673. p.

Vasárnapi Ujság 5. évf. 14. sz. 1858. április 4.